

VĂN MIẾU BÌNH THUẬN

- VÕ NGUYỄN PHONG (*)

Văn Miếu là tên gọi ngắn gọn của Văn Thánh Miếu, còn gọi là miếu Văn Thánh hay miếu Khổng Tử. Văn Miếu dùng để thờ phụng Đức Khổng Tử, người được tôn vinh là Vạn thế sư biểu - Bậc thầy của muôn đời. Đây cũng là nơi tôn vinh, gặp mặt những bậc khoa cử địa phương qua các nghi lễ hàng năm là Tế xuân và Tế thu do chính quyền cử hành. Trải qua một thời gian dài sử dụng và phế bỏ, đến nay không còn nhiều Văn Miếu thời nhà Nguyễn còn tồn tại, thậm chí một số Văn Miếu mất hoàn toàn dấu tích và hoặc không có thông tin. Cũng như tình hình chung vậy, Văn Miếu Bình Thuận đến nay hoàn toàn mất dấu vết, hầu như chưa có một thông tin nào về tòa Văn Miếu nơi đây trong lịch sử ngoài những dòng ghi chép trong tư liệu.

Văn Miếu Bình Thuận là công trình hầu như không còn ký ức của người bản địa. Không chỉ trường hợp Văn Miếu tại đây, mà còn cho cả hai tòa thành tỉnh Bình Thuận xây dựng thời Minh Mạng và Tự Đức rất lớn, cũng không còn ký ức. Quá trình diễn dã các di tích ở đây mà người viết nhận được từ thông tin dân gian là không có gì, một sự thật rất kỳ lạ cho dù các di

tích vẫn còn một ít dấu tích trên thực địa.¹ Theo thông tin từ *Đại Nam nhất thống chí* bản Duy Tân cho biết rất vắn tắt: “*Văn Miếu: Ở hai thôn Bình Thủy và Lạc Nghiệp, phía tây tỉnh thành cũ, dựng năm Minh Mạng thứ bảy (1826)*”.² Tra cứu tìm hai thôn Bình Thủy và Lạc Nghiệp ở Bình Thuận, kết quả chỉ có hai thôn Bình Thủy và [Bình Thủy] Lạc Sơn nằm kế nhau, có lẽ sách hoặc dịch giả nhầm. Điều này xác quyết theo *Đại Nam nhất thống chí* bản Tự Đức: “*Văn miếu: Ở phía tây tỉnh thành, địa phận hai thôn Bình Thủy và Lạc Sơn, dựng năm Minh Mệnh thứ bảy*”.³ Viện dẫn sách *Đồng Khánh địa dư chí* (1876): “*Văn Miếu, Khải Từ tại Hòa Đa huyện, Vĩnh An tổng, Lạc Sơn thôn địa phận*”,⁴ có nghĩa Văn Miếu và Khải Từ ở địa phận thôn Lạc Sơn, tổng Vĩnh An, huyện Hòa Đa, theo phần bản đồ sách này thì vị trí Văn Miếu nằm giữa làng Bình Thủy và Liêm Công.

Lúc này có hai thôn Bình Thủy và Bình Thủy Lạc Sơn thuộc tổng Vĩnh An, huyện Hòa Đa, phủ Hàm Thuận. Theo sách *Đại Nam nhất thống chí* bản Tự Đức cho biết, miếu ở hai thôn Bình Thủy và Lạc Sơn,

(*) Thạc sĩ, Quảng Ngãi - SĐT: 0914113819 - Email: phongvn.ciscom@gmail.com.

1. Khu vực này, ngoài công trình Văn Miếu nằm ở thôn Bình Thủy, xã Phan Rí Thành, huyện Bắc Bình; còn có tòa thành xây dựng thời Minh Mạng (1837) tại thôn Đông An và Hòa An, nay thuộc xã Phan Rí Thành, huyện Bắc Bình; và tòa thành xây dựng thời Tự Đức (1859) tại thôn Xuân An, nay thuộc thị trấn Chợ Lầu, huyện Bắc Bình. Qua quá trình khảo sát các di tích cổ của Bình Thuận vào năm 2017, cho thấy các công trình này đều có một ít dấu vết trên thực địa, tuy nhiên trong ký ức dân gian hầu như không có thông tin gì, ngay cả những người đang sinh sống trên các di tích vừa nêu. Dường như thời gian xóa bỏ các công trình quá sớm, như tòa thành Minh Mạng bỏ 2 lần vào năm 1859 và 1898, cũng như tòa thành thời Tự Đức bỏ từ 1893, đã làm cho ký ức dân gian mai một và đến nay hầu như không còn thông tin gì. Việc khảo sát các lý sở tỉnh tại Bình Thuận, cần có một chuyên khảo riêng với rất nhiều vị trí đặt các tòa thành và đó cũng là việc cần thiết nhằm làm rõ các di tích tại đây.
2. Hoàng Văn Lâu dịch (2012), Quốc sử quán triều Nguyễn, *Đại Nam nhất thống chí - Tập 1*, Viện Sử học dịch và chú giải, NXB Thuận Hóa, tr.679.
3. Viện Sử học dịch và chú giải (2006), Quốc sử quán triều Nguyễn, *Đại Nam nhất thống chí - Tập 3*, NXB Thuận Hóa, tr.173.
4. Quốc sử quán triều Nguyễn, *Đồng Khánh địa dư chí*, Bình Thuận tỉnh, tờ 3b.

có thể đây là cách viết tắt Bình Thủy và [Bình Thủy] Lạc Sơn hoặc thôn Bình Thủy Lạc Sơn. Tra cứu địa bạ Bình Thuận (năm 1836) thì cho biết Văn Miếu nằm ở thôn Bình Thủy Lạc Sơn với thông tin “*Đất miếu Văn Thánh (1 sớ) 2.1.2.0*”.⁵ Trên thực tế ngày nay, thôn [Bình Thủy] Lạc Sơn nằm ở bờ Tây sông Lũy, còn thôn Bình Thủy nằm ở bờ Đông sông Lũy, tuy nhiên theo mô tả từ địa bạ thì: “*Bình Thủy Lạc Sơn thôn: - Đông giáp địa phận thôn Hòa Bình (tổng Hồng Phước), có lập cột gỗ, cột đá làm giới; - Tây giáp địa phận xã Thanh Hiếu (tổng Tuân Giáo), có lập cột gỗ, cột đá làm giới; - Nam giáp động cát trắng; - Bắc giáp địa phận thôn Bình Thủy*”.⁶ Qua đây có thể nhận định làng Bình Thủy Lạc Sơn ban đầu nằm ở hai bên bờ sông Lũy và có lẽ Văn Miếu nằm ở vị trí ranh giới hai làng Bình Thủy và Bình Thủy Lạc Sơn, tuy nhiên diện tích nằm hoàn toàn trên làng Bình Thủy Lạc Sơn. Có lẽ làng Bình Thủy Lạc Sơn là làng được tách từ làng Bình Thủy, điều này căn cứ vào mô tả trong sách *Hoàng Việt nhất thống dư địa chí* năm 1806: “*50 dặm đến chợ Sông Cạn, hai bên đều có quán xá và dân cư nhưng thừa thớt, khách đi đường có thể nghỉ chân, chợ ở ngay giữa đường, đông vào buổi sáng, từ đây có con đường nhỏ theo hướng tây nam đi 192 dặm thì đến địa phận thôn Bình Thủy, ở đó có Văn Miếu*”.⁷ Ở đây nhận ra 2 thông tin: 1. Vào năm 1806 đã có Văn Miếu Bình Thuận; 2. Văn Miếu nằm ở làng Bình Thủy.

Kết hợp những thông tin từ *Hoàng Việt nhất thống dư địa chí* (1806), *Địa bạ* (1836), *Đại Nam nhất*

Liêm Công Hiệp Tự - 1955, bên cạnh là một nền móng rất lớn

thống chí (giữa cuối thế kỷ XIX), *Đông Khánh địa dư chí* (1876), có thể xác định Văn Miếu nằm ở bờ Đông sông Lũy và phía Tây cầu Sông Cạn, vị trí nằm ở thôn Bình Thủy ngày nay, thuộc xã Phan Rí Thành, huyện Bắc Bình. Chi tiết hơn căn cứ mô tả năm 1806 cho thấy Văn Miếu cách Sông Cạn khoảng 500 m, ứng với khu vực làng nằm phía tây nam cầu Sông Cạn. Nơi đây vẫn còn di tích nền móng một công trình lớn, mà một phần đã dựng thành miếu Liêm Công (Liêm Công Hiệp Tự - 1955), nơi thờ tự của thôn Bình Thủy và cách quốc lộ khoảng 200 mét về phía nam. Tòa miếu Liêm Công chỉ mới được xây dựng từ năm 1955 với kiến trúc khá đơn giản và quy mô nhỏ, đặt bên cạnh một nền móng công trình rất lớn nằm bên về phía tây, cần nhiều khảo sát hơn để kết luận cuối cùng. Rất có thể vị trí này là Văn Miếu Bình Thuận đúng như mô tả trong các các tư liệu đã khảo sát là nằm về phía tây thành cũ Minh Mạng, tây cầu Sông Cạn, ở bờ Đông sông Lũy, đặc biệt vị trí có phong thủy rất đẹp. Nếu vị trí này xác định đúng, cho thấy Văn Miếu Bình Thuận có mặt tiền nhìn về hướng nam lấy sông Lũy làm minh đường, tiền án là dãy núi cát phía nam bên bờ biển, hậu chẩm là dãy chủ sơn (dãy Trường Sơn) nhô ra mũi Padaran phía đông bắc. Tả long hữu hổ là hai ngọn đồi Xích Thổ và Lạc Sơn nhô cao nằm bên bờ Tây sông Lũy, đó là nơi thắng địa về phong thủy.

Văn Miếu là công trình tín ngưỡng quan trọng bậc nhất thời phong kiến, là nơi thờ Khổng Tử với mục đích để cao Nho học và việc giáo dục nhân tài. Khá nhiều địa phương trên cả nước đang tổ chức xây dựng và phục hồi các công trình Văn Miếu địa phương mình, nhằm biểu dương tinh thần học tập và gìn giữ những tập tục văn hóa cổ truyền. Rất mong chính quyền tỉnh Bình Thuận quan tâm và tổ chức các nghiên cứu về tòa Văn Miếu tại đây nói riêng và các công trình cổ xung quanh đây nói chung nhằm mục đích góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị di sản bao lớp cha ông để lại, giương cao truyền thống uống nước nhớ nguồn và đề cao tinh thần học tập đến các thế hệ mai sau./.

5. Nguyễn Đình Đầu (1996), *Nghiên cứu địa bạ triều Nguyễn – Bình Thuận*, NXB TP Hồ Chí Minh, tr.195.

6. Nguyễn Đình Đầu (1996), *Nghiên cứu địa bạ triều Nguyễn – Bình Thuận*, NXB TP Hồ Chí Minh, tr.195.

7. Phan Đăng dịch (2005), Lê Quang Định, *Hoàng Việt nhất thống dư địa chí*, Nxb Thuận Hóa, tr.281.